

HEÇ KİM UNUDULMAYIB, HEÇ NƏ YADDAN ÇIXMAYIB!

1941-1945- ci illər Böyük Vətən Müharibəsinin başa çatmasından 70 il keçir. Bəşər tarixində ən dəhşətli hərbi olan İkinci Dünya müharibəsinin ilk günlərindən etibarən Azərbaycanın 700 min nəfərə qədər vətəndaş, könüllü olaraq cəbhəyə getmiş, onlardan 300 min nəfəri həlak olmuşdur. Xalqımızın oğul və qızları döyüş meydanlarında igidliklə vuruşmuş, Hitler faşizminə qarşı çarpışmalarda qəhrəmanlıqlar göstərmiş, arxa cəbhədə misilsiz əmək hünərləri nümayiş etdirmişlər. Böyük qələbənin əldə olunmasında Azərbaycan xalqının şanlı döyüş və əmək rəşadətini, tarixə qızıl hərfərlə yazı yazılmışdır.

Səmimi etiraf edirəm ki, hələ Bakı Dövlət Universitetinin tarix fakültəsinin tələbəsi olarkən Sovet İttifaqı Qəhrəmanı olan azərbaycanlıların həyatı və qəhrəmanlığı ilə maraqlanır, onlar haqqında materiallar toplayırdım. Böyük Vətən Müharibəsinə həsr olunmuş kinofilmlərə baxmağı sevir, qəhrəman həmyerlilərimizlə fəxr edirdim. Bir çox illər keçəndən sonra tələyin hökmü ilə, həmçinin öz arzumu ilə Dövlət arxivinin əməkdaşı oldum və Azərbaycan xalqının tarixi ilə yaxından tanış olmaq, onun müxtəlif dövrlərdə yaşamış dahi şəxsiyyətləri, əfsanəvi qəhrəmanlarının həyatını dərinlən öyrənmək imkanı əldə etdim. Məlum olduğu kimi, hər il faşist Almaniyası üzərində Qələbə gününün bayram edilməsi ərəfəsində bu tarixi hadisəyə müxtəlif stendlər, fotosərgilər, mürəzə və qəzet məqalələrinin hazırlanması üçün materiallara maraq və tələbat artır. 2015-ci ilin əvvəlində Böyük Qələbənin 70 illiyinə hazırlıqla əlaqədar növbəti dəfə əməkdaşlarımızla öz arxivimizi gözəndən keçirdik ki, baxmaq görə Azərbaycanlı Sovet İttifaqı Qəhrəmanları barədə nə var və hansı materiallarla biz onu zənginləşdirə bilərik.

1941-ci il topların gurultusu, bomba partlayışına oyanmış torpaq üzərində qara buludlar—faşizmin milyonlarla insana gətirdiyi ölüm, aclıq, fəlakət, uzaq Baltıkdən tutmuş qoca Qafqazın yaşıl yamaclarına kimi uzanan nəhəng döyüş meydanı! Burada neçə-neçə ordu üz-üzə dayanıb. Döyüşlərin ardı-arası kəsilməyib. Dörd ilə yaxın davam edən Böyük Vətən Müharibəsi əsl xalq müharibəsinə çevrilib. Düşməni məhv etmək üçün xalqlar əl-ələ veriblər.

Oğul və qızlar çiyin-çiyinə verib faşistlərin qarşısında sədd çəkiblər, düşməne sarsıdıcı zərbələr endiriblər. Arxada isə qadınlar, qocalar, hətta uşaqlar belə gecəni gündüzə qatıb cəbhə üçün işləyiblər.

Müharibədə Azərbaycanın minlərlə vətənpərvər övladı təy-yarəçi, kəşfiyyatçı, tankçı, pulemyotçu, rabiteçi kimi düşməne qarşı igidliklə mübarizə aparıb. Dövlət arxivində adlarını Azərbaycanın şanlı tarixinə yaz-

mış görkəmli şəxsiyyətlərə həsr edilmiş ayrı-ayrı fondlar var. Onların arasında Sovet İttifaqı qəhrəmanları Həzi Aslanov, Qafur Məmmədov, Mehdi Quliyev, Hüseynbala Əliyev, İsrail Məmmədov, Müseyib Bağırov, Mehdi Hüseynzadə, Bahəddin Mirzəyev, Adil Quliyev, Xəlil Məmmədov, Ziya Bünyadov, Aslan Vəzirov, Mirzə Vəliyev və bir çox digər Azərbaycan oğulları bu böyük müharibənin tarixinə öz adlarını qızıl hərfərlə yazmışdır. Onlardan biri də Mehdi Nadir oğlu Quliyevdir.

O, 1923-cü il mayın 5-də Azərbaycan Respublikası Gədəbəy rayonunun Əriknaz kəndində anadan olmuşdur. 1930-cu ildən 1940-cı ilədək Gədəbəy rayonunun Kiçik Qaramurad kənd məktəbində oxumuş və orada 10-cu sinfi bitirmişdir. 1938-ci ildə komsomol sıralarına daxil olmuşdur. 1940-cı ilin



mayında Bakı şəhərinə gedib 13 sayılı fabrik-zavod məktəbinə daxil olmuşdur.

1940-cı ildə FZM-ni bitirəndən sonra işləmək üçün "Orconikidzenez" trestinin tikinti kontoruna bəna kimi işləməyə göndərilmişdir. Orada 1941-ci ilin avqust ayından oktyabr ayına qədər işləmişdir. 1942-ci ilin mart ayında Sovet ordusu sıralarına çağırılmışdır. Orconikidze şəhərindəki 10-cu Hava-desant məktəbinin kursantı olmuşdur. 1942-ci ilin avqustundan oktyabr ayına qədər Şimali Qafqaz cəbhəsində 11-ci Qvardiya korpusunun dəstəsində bölmə komandiri olmuşdur. 1942-ci ilin oktyabrından 1943-cü ilin yanvarına qədər 11-ci Qvardiya korpusunun kəşfiyyat batalyonunda bölmə komandiri olmuşdur.

1943-cü ilin yanvarından 1944-cü ilin martınadək Şimali Qafqaz cəbhəsində 2-ci Qvardiya diviziyasının 15-ci atıcı polkunda pulemyotçu qrupunun komandiri olmuşdur. Mehdi Quliyevin Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına təqdimatda onun qəhrəmanlığı belə təsvir olunmuşdur: "Böyük Vətən Müharibəsi illərində sovet xalqının Hitler işğalçılarına qarşı vuruşmalarda göstərdiyi möhtəşəm igidlik, cəsarət və qəhrəmanlığına görə pulemyotçu qrupunun komandiri, qvardiyaçı kiçik serjant Quliyev Mehdi Nadir oğlunun bir si-

ra döyüş xidmətləri göstərilməmişdir.

Bölmənin vəziyyəti son dərəcə təhlükəli olanda, əsgərlər ölümə üz bəz gələndə şəxsi heyətin arasında böyük hörməti olan M.Quliyev köməyə gəlirdi. Onun üzündəki sakit görkəmi və soyuqqanlılığı sovet əsgərlərində sarsılmazlıq və dözümlülüyə inam yaradırdı.

1943-cü il mayın 27-də Krasnodar vilayətinin Kırım rayonunun Gorişni kəndində gedən vuruşmada məhz belə olmuşdur. Düşməni yaşayış məntəqəsindən qovan bölmə əldə etdiyi mövqelərdə yerini bərkitməmişdir. Almanlar hər vasitə ilə itirdikləri mövqeləri geri qaytarmağa cəhd göstərirdilər. Gün ərzində düşməni qüvvələri güclü artilleriya —minomyot atəşi ilə müşayiət olunan tankların köməyi ilə doqquz dəfə əks-hücum keçmişdilər. Quliyevin pulemyotçu qrupu "mövqeyi əldən verməmək" barədə döyüş əmrini yerinə yetirərək, almanların hücumlarının qarşısını cəsarətlə alırdı.

Avtomatlarla silahlanmış almanlar uzun zəncirvari dəstələrlə ara vermədən hücumu keçirdilər. Atəşlərin yaratdığı qatı tozdan partlamış minanın qəlpələrindən ölmüş nişançını çətin görmək olurdu. Ölüm döyüş dəstəsindən bir nəfəri də aparıldı. Mehdi Quliyev daşıyıcı ilə tək qaldı. Hitlerçilər yerlərini möhkəmləndirmişdilər. Güllələr başımızın üstündən uçur, sərxoş almanların qışqırıqları eşidilirdi. Quliyev pulemyota tərəf atıldı və qaçan almanları nişan alaraq inamla tətiyi basdı. Pulemyot sanki zəmi tək onları biçirdi. Quliyevin atəş açdığı sektorda hitlerçilərin meyitlərindən ibarət təciklər yarandı. Faşistlərin beşinci hücumunun qarşısı da belə alındı. Günün qalan hissəsi itirilmiş mövqelərini geri qaytarmaq istəyən almanların fasiləsiz həmlələri ilə müşayiət olundu. Səkkizinci əks-hücumun qarşısı alınarkən güllə Quliyevin üzünə dəydi. Qan gözünə tökülür, yara özünü hiss etdirirdi. Lakin o, pulemyotu əldən buraxmır, atəşi davam etdirirdi. Bu qayda ilə almanların səkkizinci, sonra da doqquzuncu əks-hücumlarının qarşısı da alındı. Doqquzuncu əks-hücumun qarşısı alındıqdan sonra onu qan itirməkdən huşsuz halda, əlləri pulemyotun tutacağından yapışmış vəziyyətdə tapıb səngərdən çıxartdılar. Onun sarsılmazlığı və cəsarəti, sər-rast atəşi sayəsində 167 hitlerçi həyatı ilə vidalaşmalı oldu.

1943-cü il sentyabrın 15-də Krasnodar vilayətinin Kırım rayonunda 95,0 hündürlüyü uğrunda döyüşlərdə geri çəkilən düşmənin arxasınca gedən, bölmələrimiz müvəffəqiyyətlə irəliləyirdilər. Aralıq mövqelərin birində düşməni ləngiyərək, irəli getməyimizə mane olmağa çalışırdı. Hitlerçiləri tamamilə yox etmək mümkün deyildi, bölmələrimiz güclü pulemyot atəşi altında yere uzanmağa məcbur

oldular. Ustalıqla minalanmış üç pulemyot atəş nöqtəsi Mehdi Quliyevin gözləri qarşısında idi. Onlar hücumu keçən dəstələrə ciddi maneçilik törədirdi. Quliyev öz pulemyotu ilə yaxın məsafəyə getdi və münasib mövqə seçərək bir pulemyotçu qrupunu yox etdi. Qarşıda yenə iki pulemyot qurğusu vardı ki, pulemyot atəşi ilə sıradan çıxarmaq mümkün deyildi. Onları yox etmək fikri Quliyevin başından Gorişni kəndində gedən vuruşmada məhz belə olmuşdu. Quliyevi pulemyotlardan 12 metr məsafəyə gizləndiyi kiçik torpaq yığını ayırdı. O, azacıq ayağa durdu və bir-birinin ardınca iki qumbara atdı. Bu zaman qulaqbatırıcı partlayış alındı və pulemyotların səsi kəsildi. Birdən gurultulu ura səsləri ətrafı bürüdü. Hayqıranlar qalxıb hitlerçilərin üstünə hücumu keçən onun yoldaşları idi. Maneələr ləğv olunsay da, onların izlənməsi davam etdirilirdi.

Yoldaş Quliyev Kerç boğazı uğrunda gedən döyüşdə növbəti dəfə özünü qəhrəmanlıqla tanıtdı. Kerç yarımadasının sahilində yerləşmiş bölmə 175,0 hündürlüyündə öz mövqeyini bərkitməmişdi. Düşməni itir-



diyi döyüş xəttini geri qaytarmaq üçün bir neçə dəfə hücumu keçmək istədi. Lakin Quliyev həmişəki kimi pulemyotun arxasında idi. Nə ardıcıl atəşlər, nə də göydən fasiləsiz atılan bombalar qorxmaz qvardiyaçının iradəsini sındıra bilmədi. Onun pulemyotu gözəl işlədi, qvardiyaçı gənc serjant Quliyev onu əla idarə edirdi. Quliyevin atəşindən həmin gün 85 hitlerçi yerə sərildi.

Möhkəm iradə, igidlik və soyuqqanlılıq Quliyev yoldaşın səciyyəvi xüsusiyyətləridir. Sosialist vətənimiz uğrunda döyüşlərdə göstərdiyi qəhrəmanlığa görə Quliyev yoldaşa Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adının verilməsi barədə vəsatət qaldırıldı.

İmzalar:
On beşinci atıcı polkunun komandiri,
Qvardiya polkovniki Kravtsov
Qorargah rəisi,
Qvardiya podpolkovniki Noşachenko
2-ci Qırmızı Bayraqlı Tamam atıcı diviziyasının komandiri
qvardiya general mayoru Turçinski"
Kerç boğazını keçdiyinə, Kerç yarımadasında əməliyyat meydanı tutduğuna və bu vaxt

igidlik və qəhrəmanlıq göstərdiyinə görə qvardiyaçı kiçik serjant Mehdi Nadir oğlu Quliyev SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin 17 noyabr 1943-cü il tarixli Fərmanı ilə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adı verilmişdir.

1945-ci ildə alman faşizmi üzərində qələbənin qazanılmasında digər respublikalarla yanaşı Azərbaycanın da böyük rolu olmuşdur. Bu uzun sürən və amansız müharibədə digər millətlərin nümayəndələri ilə birgə Azərbaycan xalqının da ən yaxşı oğulları iştirak etmiş, əllərində silah döyüşlərdə qəhrəmanlıq nümayiş göstərmişlər. Eyni zamanda arxa cəbhədə də Azərbaycan oğulları və qızları fədakarlıqla çalışmış, orduya hər vasitə ilə köməklik etmişlər.

Moskva, Leningrad, Kiyev və Stalinqrad uğrunda gedən döyüşlərdə Azərbaycanın qüdrətli oğulları cəbhədə xüsusilə şücaət göstərmişdi. Təyyarəçi Hüseynbala Əliyev Leningradı düşmənin hava hücumundan qoruyarkən 17 ölümcül yara alsa da, təyyarəsini yerə endirə bilmişdi, göstərdiyi şücaətə görə ölümündən sonra yüksək ada layiq görüldü.

Moskva şəhəri uğrunda 8 dekabr 1941-ci ildə Novqorod vilayətinin Pustinka kəndi yaxınlığında gedən döyüşlərdə İsrail Məmmədov komandir olduğu dəstənin 20 nəfər döyüşçüsü ilə 400 nəfərdən çox alman əsgərinin 9-10 saat ərzində aramsız hücumlarını dəf edərək mövqelərini möhkəmləndirmişdi. Döyüşdə İsrail Məmmədov 70-dən çox faşisti məhv etdiyi üçün dekabrın 11-də Sovet İttifaqı Qəhrəmanı fəxri adı almış ilk azərbaycanlı oldu.

Moskva uğrunda gedən döyüşlərdə min nəfərdən çox Azərbaycanlı "Moskvanın müdafiəsinə görə" medalı ilə təltif edilmişdir. Onların sırasında tank alayı komandiri Həzi Aslanov, polkovnik Yaqub Quliyev, mayor Muxtar Süleymanov, kapitan İsrail İsmayilov, mayor Əhəd Şəmsizadə, leytenant Müseyib Allahverdiyev, leytenant Məmmədruş Paşayev, kiçik leytenant Pərviz Tağızadə, serjant Camal Sədrəddinov, pulemyotçu İdris Vəliyev, sırası Rəhim Kərimov, snayper Ziba Qəmbəyova, tibb bacısı Aliyev Rüstəmbəyova və digərləri olmuşdur.

Stalinqradda cəbhənin müdafiəsində Baloğlan Abbasovun snayperlər dəstəsi və polkovnik Həzi Aslanovun tank alayı düşməne ağır zərbələr endirmişdilər. Döyüşlərdə qəhrəmanlıq göstərdiklərinə görə hər iki azərbaycanlıya Sovet İttifaqı Qəhrəmanı fəxri adı verilmişdir. Həzi Aslanov Brezna çayını keçərək Pleseni şəhərinin və 508 yaşayış məntəqəsinin azad edilməsində xüsusi xidmətlərinə görə ikinci dəfə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına layiq görülmüşdür.

Şimali Qafqaz döyüşlərində Qafur Məmmədov və İdris Sü-

leymanov göstərdikləri igidliklərə görə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı fəxri adına layiq görülmüşdülər. Ukraynanın azad edilməsindəki xidmətlərinə görə M.Məhərrəmov, M.Ələkbərova, Ə.Məmmədova və F.Səferova da Sovet İttifaqı Qəhrəmanı fəxri adı verilmişdir.

Müharibənin başlanması ilə əlaqədar Stalinin 1941-ci il 18 oktyabr tarixli əmrinə əsasən tərkibi azərbaycanlılardan ibarət 77-ci dağdıcı, 223-cü, 396-cı, 402-ci və 416-cı milli atıcı diviziyaları yaradıldı və onlar Zaqafqaziya hərbi dairəsində yerləşdirilmiş 44-cü, 45-ci və 46-cı orduların tərkibinə daxil edildilər. 416-cı, 402-ci, 396-cı, 223-cü, 77-ci və s. milli diviziyalar Simeferopolun, Odessanın və digər şəhərlərin, 77-ci diviziya, həmçinin Polşa və Çexoslovakiyanın, 223-cü diviziya Yuqoslaviyanın azad olunmasında fəal iştirak etmiş, 416-cı diviziya Qafqazdan Berlinə qədər böyük döyüş yolu keçmiş, Berlinə süquta yetirilməsində xüsusi fəallıq göstərmişdir. Polşa və Çexoslovakiyanın faşistlərdən azad edilməsi uğrunda döyüşlərdə göstərdikləri qəhrəmanlıqlara görə Ziya Bünyadov və digər 20 nəfər azərbaycanlı Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına layiq görülmüşdür.

Müstəqilliyimizin bərpasının ilk illərində bu iştiraka biganə münasibət vardı. Rəhbərlikdə olan şəxslər həttə 9 May —Qələbə Günü nü qeyd etməkdə fikrində idilər. Ümummilli liderin tarixinə daş atanı gələcək topa tutar prinsipi sayəsində İkinci Dünya Müharibəsi iştirakçılarının mənavi haqları özlərinə qaytarılmışdır və az qala unudulmaqda olan 9 May —Qələbə Günü yenidən dövlət bayramları sırasına daxil edilmişdir. Tarix bu gün də bil-məlidir ki, İkinci Dünya Müharibəsində Azərbaycan Respublikasının xidməti, fəaliyyəti, rolu çox böyük olmuşdur, —deyən ulu öndər Heydər Əliyev müharibə veteranlarını xalqımızın qızıl fondu adlandırmışdır. haqqında Qanunda bu qaydı öz hüquqi əsasını tapmışdır...

Prezident İlham Əliyev Ulu öndər Heydər Əliyevin bu sahədəki siyasətini uğurla davam etdirir. İkinci Dünya Müharibəsi tariximizdə öz yerini tutmaqdadır. Hər il olduğu kimi bu il də Qələbə bayramı ərəfəsində 1941-1945-ci illər Böyük Vətən Müharibəsi iştirakçılarına, həlak olmuş və ya sonralar vəfat etmiş döyüşçülərin dul arvadlarına, arxa cəbhədə fədakar əməyinə görə orden və medallarla təltif edilmiş şəxslərə birdəfəlik maddi yardım verilməsi, 1941-1945-ci illər Böyük Vətən Müharibəsində iştirak etmiş bəzi kateqoriyadan olan şəxslərə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqaüdünün artırılması, 1941-1945-ci illər Böyük Vətən Müharibəsi illərinin və onlara bərabər tutulan şəxslərin xüsusi avtonəqliyyatla təmin edilməsi barədə Prezident



İlham Əliyevin imzaladığı müvafiq sərəncamlar Azərbaycanın dövlət siyasətinin insan amilinə söykənməsi və humanist mahiyyət kəsb etməsinin növbəti bariz nümunəsidir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin —1941-1945-ci illər müharibəsində Qələbənin 70 illik yubileyinə hazırlıq və yubileyin qeyd olunması üzrə Tədbirlər Planının təsdiq edilməsi haqqında sərəncam imzalaması tariximizin bu mühüm sınaq dönəmi daim diqqət mərkəzində olmasının əyani sübutudur. Qələbənin 70 illik yubileyinin dövlət səviyyəsində qeyd edilməsi xalqımızın qanlı savaşdakı əvəzəlməz rolunun göstəricisidir. Bu danılmaz faktırdı ki, Böyük Vətən Müharibəsi xalqımızın tarixinin bir parçasıdır. Bəşəriyyətin tarixində bu ən qoruncu müharibədə Azərbaycan xalqı başqa xalqların nümayəndələri ilə çiyin-çiyinə döyüşmüş, əsl mərdlik, igidlik səlnaməsi yaratmağı bacarmışdır.

Bu möhtəşəm qələbənin əldə edilməsində Azərbaycan neftçilərinin rəşadətli əməyi, onların ordunun yanacaq təminatı edil-məsinə verdikləri töhfə əvəzsiz rol oynamışdır. Açıq etiraf edək ki, müharibə illərində Bakının fədakarlığını, onların ordunu yanacaq təminatı etmək sahəsində göstərdikləri misilsiz xidmətlərini nəzərə alaraq respublikanın paytaxtına çoxdan Qəhrəman şəhəri adı verilməli idi.

Azərbaycan xalqı heç vaxt öz cəsur oğul və qızlarını unutmur, layiqli qiymətini verir, hər vaxt onları gənclərə nümunə gətirir. Hazırda torpaqlarımızın erməni işğalı altında olduğu bir dövrdə böyüməkdə olan nəslin hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsi işində Böyük Vətən Müharibəsində Sovet İttifaqı qəhrəmanı kimi yüksək ada layiq görülmüş və Qarabağ uğrunda döyüşlərdə Milli qəhrəman səviyyəsinə ucalmış, həmçinin doğma torpaq uğrunda döyüşlərdə şəhid olmuş oğullarımızın igidlik, cəsur-luq nümunələrindən bəca-riqlə istifadə edilməlidir.

Ümid edirəm ki, Azərbaycan xalqının haqlılığı qalib gələcək və torpaqlarımız işğaldan azad olduğu günü ümumxalq bayramı kimi böyük sevinc və fərəh hissi ilə qeyd edəcəyik. Allah xalqımızı bu müqəddəs və ali arzusuna çatdırsın. AMİN.

Emin SƏRDAROV,
Azərbaycan Respublikası
Dövlət Arxivinin direktoru.